

Ю. В. Богоявленська, канд. екон. наук, доц.,
Житомирський державний технологічний університет

ИНТЕЛЕКТУАЛИЗАЦИЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦИАЛУ ЯК ЧИННИК ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

АНОТАЦІЯ. Досліджено еволюцію інституціональних змін у напрямку забезпечення соціально-економічного розвитку. Дано визначення категорії «інституціональні зміни, пов'язані із інтелектуалізацією трудового потенціалу», та охарактеризовано ті з них, що впливають на його розвиток. Встановлено зв'язок інституціонального і соціально-економічного розвитку з нормами і правилами, які залежать від стану інтелектуального розвитку суспільства.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Інтелектуалізація трудового потенціалу, інституціональні зміни, соціально-економічний розвиток.

АННОТАЦИЯ. Исследовано эволюцию институциональных изменений в направлении обеспечения социально-экономического развития. Дано определение категории «институциональные изменения, связанные с интеллектуализацией трудового потенциала», и дано характеристики тем из них, которые влияют на его развитие. Установлена связь институционального и социально-экономического развития с нормами и правилами, которые зависят от состояния интеллектуального развития общества.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА. Интеллектуализация трудового потенциала, институциональные изменения, социально-экономическое развитие.

SUMMARY. The evolution of the institutional changes in a direction of maintenance of socio-economic development had been researched. Definition of category «the institutional changes connected to labor potential intellectualisation» has been made, and some of them had been characterised, those which influences on its development. The connection of institutional and socio-economic development with norms and rules that depend on a condition of intellectual development of a society had been established.

KEY WORDS. Labor potential intellectualization, institutional changes, socio-economic development.

ВСТУП. Інтелектуалізація трудового потенціалу невіддільна від процесів інституціональних змін, що активно проявились у ХХ ст. Значною мірою вони обумовлені природною необхідністю впровадження і розвитку інформаційних технологій та переходом спочатку до постіндустріального, а потім до інформаційного суспільства. Фактично, зазначені зміни взаємовпливали та взаємо-

обумовлювали траєкторію соціально-економічного розвитку багатьох країн світу.

Дослідження у даному напрямі проводили як вітчизняні, так і закордонні науковці. Когорту українських економістів формували М. Туган-Барановський, Є. Слуцький, В. Левитський, С. Бородаєвський та засновники західної школи — Т. Веблен, Дж. Коммонз, В. Мітчелл, Дж. Кларк [2, с. 10]. Узагальненим результатом їх розробок та наукових пошуків послідовників стала триєдина соціальна структура, що складається з матеріальної, інституціональної та ідеологічної основ. Завдяки цьому представники нової економіки (Д. Норт, Г. Саймон, Р. Хейлбронер, Ю. Хаяші) сконцентрували увагу на новому векторі розвитку — соціальній спрямованості економіки — і комплексніше розглядали суспільно-економічні процеси, у тому числі з урахуванням динаміки змін у структурі системи соціально-трудоких відносин.

Щоправда, ситуація значно ускладнилась у зв'язку із світовою фінансовою кризою 2008 року, яка у 2009 році засвідчила ще й наявність інституціональної кризи, які й окреслили необхідність світового фінансового регулювання та інвестування в ресурсоефективні, новітні технології. Тому у 2010 р. як ніколи актуалізується завдання перегляду розуміння трудового потенціалу, домінантно інтелектуального, його місця і ролі у процесах інституціонального та соціально-економічного розвитку на науковому і практичному рівнях.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ. Метою дослідження є з'ясування природи інституціональних і соціально-економічних змін в умовах сьогодення через призму інтелектуалізації трудового потенціалу.

Досягнення мети передбачає використання низки загальнонаукових та спеціальних методів. Зокрема: абстрагування — для виділення найважливіших аспектів досліджуваної проблеми; індукція, дедукція — для встановлення причин явищ та їх змін; порівняння — співставлення соціально-економічних та інституціональних процесів, дослідження їх змін; крім того: формалізація, аналіз, синтез, логічного узагальнення, математичного моделювання.

РЕЗУЛЬТАТИ. Розширення наукових поглядів від системно-організаційної діяльності до економіки знань обумовлює проведення подальших досліджень системогенезу і освітньої, і професійної діяльності. Тому розробка нових підходів до оцінки місця та ролі інтелектуального трудового потенціалу та їх застосування з урахуванням і специфічної інтелектуальної традиції, притаман-

ної неокласичній моделі, і з урахуванням інформаційної традиції, притаманної інституціональній моделі становить вагомий науковий інтерес у межах нашого дослідження. Крім того, соціально-економічний розвиток сьогодні не розглядається поза інвестицій у людський капітал, зокрема в освіту, перекваліфікацію, культурну адаптацію, соціальну реабілітацію тощо.

Тому до числа проблем, які сьогодні проявляються, належить проблема зростання та розвитку інтелектуальної, духовної та фізичної компонент головної продуктивної сили — людини, неперервність освітнього та професійного вдосконалення особистості, звернення до загальнолюдських і національних цінностей, насамперед духовно-моральних. У межах наукового пошуку виділяємо, що ефективність відтворення інтелектуального трудового потенціалу напряму залежить від підвищення інтелектуально-духовного рівня розвитку суспільства. До показників, які відображають духовно-інтелектуальний рівень, відносять: рівень розвитку освіти, культури (бібліотеки, музеї, клуби, заповідники тощо), науково-технічної та інноваційної діяльності, представництво релігійних конфесій, проведення виставок, ярмарок та ін.

Дана компонента невіддільна від інституціональних змін, адже вони визначають, як суспільства розвиваються у часі. Проте, від часів Д. Норта єдиної загально визнаної теорії інституціональних змін і досі не сформовано, а в існуючих концепціях присутні протиріччя. Крім того, під час проведення аналізу все ще переважно визначаються кількісні, а не якісні зміни в економіці.

Ми визначаємо, що *інституціональні зміни, пов'язані із інтелектуалізацією трудового потенціалу*, є неперервним трансформаційним процесом, пов'язаним із кількісними та якісними перетвореннями соціальних, економічних та інших інститутів, безвідносно характеру та типу цих змін (еволюційні, революційні чи інкрементні).

Доводячи положення про типи змін, відзначимо, що на розвиток інтелектуального трудового потенціалу впливають зміни, пов'язані із:

— неформальними практиками, що закріплюються як загально визнані у формальних нормах і правилах, зокрема це такі інститути, як бонусні виплати топ-менеджменту, трудові контракти, гнучкі режими праці та відпочинку, які називаються еволюційними;

— запозиченням інститутів, або їх експортом/імпортом, наприклад, проект-менеджмент, лізинг персоналу, хоум-офісинг, тобто революційні;

— закріпленням неформальних норм і правил у малих групах, як-то, взаємовідносини у колективах, внутрішньогрупові ролі, тобто інкрементні.

Проте найбільший ефект вони мають за оптимального поєднання кращих з елементів.

Наші положення дотичні до теорії, запропонованої Г. Рузавіним, про причини таких змін. На думку дослідника [3, с. 103—108], у соціальній еволюції навички, вміння, знання і досвід не передаються у спадок, а засвоюються, купуються, успадковуються у ході навчання у соціальних організаціях і групах; при цьому у соціальній еволюції відбувається успадкування досвіду традицій соціальних колективів і суспільства в цілому. Дана теза абсолютно застосовна до економіки (навіть у частині роялті та авторських прав).

Процеси інституціональних змін пов'язують із категоріями інституціоналізації, або формуванням нових, та деінституціоналізації, або руйнуванням старих інститутів. Так, відсутність змін у розвитку науки, техніки, технологій, їх моральне старіння, зупинка у розвитку людського капіталу виступає яскравим результатом неефективних інституціональних змін, які були характерні для України 12—18 років тому. Отже, зазначені процеси невіддільні від інституціонального та соціально-економічного розвитку.

Дане положення підкріплюється фактом, що вже не стільки фізична, скільки розумова та інтелектуальна праця займає продуктивний час сучасної людини. Тому інтелектуальний розвиток є результатом інтеграції внутрішніх, генетичних чинників та чинників зовнішнього середовища, в процесі якого відбуваються зміни у змісті і формах мислення. Якщо розглядати дану категорію або на рівні підприємства, або макроекономічному рівні, то вона знаходить математичне вираження шляхом застосування геометричного образу тензору [1, с. 31]. Взнявши за основу цю методику, виводимо формулу інституціонального та соціально-економічного розвитку ($ISED_i$), яка у довільній системі координат матиме вигляд:

$$ISED_i = \sum_{in} S_{in} \times d_{ise} , \quad (1)$$

де d_{ise} — соціальні, економічні та інституціональні зміни (наприклад, динаміка ВВП за складом); S_{in} — стабільність норм,

правил (наприклад, динаміка ВВП за категоріями кінцевого використання).

Іншими словами, існують такі напрями, для яких зв'язок вектора *ISED* і стабільності середовища *S*, будуть пов'язані числовим множником.

При цьому, характер розвитку — коротко- чи довгостроковий — залежатиме від стану трьох основних типів організації — фірми, домашнього господарства і держави, головним елементом кожної з яких є людина. Відтак, чим вищий інтелектуальний та творчий потенціал людей, тим стабільнішим буде загальний добробут суспільства.

ВИСНОВКИ. Таким чином, інтелектуалізація трудового потенціалу є одним із найвагоміших чинників, які впливають на загальний інституціональний та соціально-економічний розвиток. Останній напрям залежить від норм і правил, що фактично виробляються людьми. А тому, чим вищим буде духовно-інтелектуальний рівень, тим кращим буде рівень суспільного добробуту.

Відтак, наукова новизна полягає у визначенні нової категорії «інституціональні зміни, пов'язані із інтелектуалізацією трудового потенціалу», типів цих змін та розробці нового методу визначення інституціонального і соціально-економічного розвитку, що має теоретичне і практичне значення, а отже, перспективи подальших наукових розробок у даному напрямі.

Література

1. *Богоявленська Ю. В.* Моделювання еволюційно-стабільних бізнес-стратегій шляхом застосування геометричного образу тензора в економіці / Збірн. матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. «Реформування економіки України: стан і перспективи», Київ, 26—27.11.09 р. — К.: МІБО КНЕУ, 2009. — С. 29—31.

2. *Богоявленська Ю. В.* Соціально-орієнтована економіка: інституційне підґрунтя та вітчизняні реалії / Тези XXXIV наук.-практ. міжвуз. конф., присв. Дню ун-ту, Житомир, 16—18.03.09 р. — Житомир: ЖДТУ, 2009. — С. 10—11.

3. *Рузавин Г.* Самоорганизация как основа эволюции экономических систем // Вопросы экономики / Г. Рузавин. — 1996. — № 3. — С. 103—114. — (рос. м.).

Стаття надійшла до редакції 16.06.2010 р.